

РЕЦЕНЗИЯ

НА ПРОФ. ДИН МИЛКО СТОЯНОВ ПАЛАНГУРСКИ,

ВТУ „Св.св.Кирил и Методий“

за дисертацията на **ПЛАМЕН БУЛАНОВ**, докторант в докторска програма „Исторически изследвания“ при НБУ, професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност *Исторически изследвания* за получаване на образователната и научна степен „доктор“, с тема “Преподаването на история и литература в училищната мрежа в периода 1879-1923 г. и българската национална идентичност: балкански стереотипи“ с научен ръководител: проф. д-р Веселин Методиев

I. Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите.

Дисертантът Пламен Светлозаров Буланов е възпитаник на Департамента по история на Нов Български университет. Той е докторант на самостоятелна подготовка, който има възможност да работи с архива и документа като част от архивното звено и библиотеката на университета.

Текстът от 245 страници е разделен в четири глави, с общо четиридесет подпараграфа, увод, заключение и библиография, традиционна конструкция, която трябва да извади на преден план основните възлови въпроси в текста. Още по-логична е структурната същност на дисертацията, тъй като теоретичната канава е задължителна не само по дефиниция, а за да може да се центрират основните задачи в увода и първата глава, които от своя страна трябва да обосноват следващите три глави, като носители на основното съдържание на дисертацията. Основният изворов материал са учебниците по история и литература, хистоматиите, теоретични изследвания посветени на принципите на националното създаване и изграждане. Разбира се, не е напълно в традицията, да се разработва дисертационен труд без архивни материали, но

в случая оправданието е налице. Веднага трябва да кажа, че темата можеше да придобие и по-интересни на места параметри, като се включи оскъдната, но все пак съществуваща методическа литература по преподаването на историята и литературата, още повече, че министерството поддържа своето списание Училищен преглед, където намират място подобни изследвания.

Сформирането на нациите чрез образователната система е повсеместно явление в периода XIX-XX век и посягането към тази тема и процеси е похвално и научно оправдано, защото сама така може да се потърсят и намерят устойчивите белези и невидими нагласи на националната тъкан. Не трябва да се забравя нито за миг, че тогава, както и сега, голяма част от хората остават за цял живот с онези кратки обяснения и понятия, които учениците възприемат и запомнят от преподаденото от учителя и прочетено в учебника. И това на фона на краткото пребиваване на масовия ученик в училище. Затова тези маркери в душата на средния по възможности ученик дават масовия поглед на българина върху историческия процес, мотивира го към социално поведение и обяснение за окръжаващия го свят и предопределя осъществяването на гражданските си права и задължения.

Авторът концентрира своето внимание върху моделирането на националната идентичност, чрез историческия спомен и неговото тълкуване, с елементите на институционалното действие, като пренебрегва логично така нареченото семейно и обществено влияние, макар, че тук бих добавил, то е логично и си съществува, защото смяната на поколенията в училище е достатъчно бързо, а разликата между ученици и родители във възрастово отношение е толкова малка, че онова, което се предава предходното десетилетие, става част от битовото предаване на младежта. И в двата случая, те само в първия, онова, което е заложено от елитите се превръща в елемент на националната идентичност. И тук бих отправил една препоръка, макар на

места да се прави анализ на ролята и мястото на учебникарите в обществения живот, то е недостатъчно. Достъпният изворов материал и биографиите на авторите на добре систематизираните иначе съществуващи учебници показва, че това са политици, интелектуалци, издатели и въобще лица с огромен обществен авторитет. И ако трябва да сме напълно точни – те работят и сформират нацията без някакъв дългосрочен план, начертание или каквато и да е програма, а основно на базата на своята социална и културна принадлежност, образователно ниво и политическа пристрастност. Имената изброени в дисертацията сами по себе си заслужават една отделна глава.

Хронологичната рамка на изследването също е напълно защитима, тъй като тя обхваща началото на държавната образователна система и нейното развитие в най-бурния период от изграждането на младата българска държава.

След първата теоретична глава, която само по себе си може да бъде отделно изследване, и в която дисертантът е предпочел да се позове на постиженията на специалистите, следват три глави, които са същностния текст на изложението.

Във втората, третата и четвърта глава се анализира съдържанието и създадените образи. Показани са как навлизат нови герои и процеси в учебниците. Трябва да се подчертае, част от тях са сполучливо подбрани от авторите на учебници, защото те влизат в образователния процес до ден днешен. Концентрирането на автора е върху образите като „добрия“ и „лошия“ – независимо дали става въпрос за съсед, държавник, дипломация и т.н. В този поток на мисли, още една препоръка към бъдещото издаване на дисертацията като монография – част от учебниците просто продължават традицията от времето на Османската империя, както и използването на чужди, основно руски учебници, което обяснява и някои изводи в труда. Един по-задълбочен поглед и анализ на изградените някога назад във времето разкази и тяхното

пренасяне във времето на държавна самостоятелност, само би засилила достойнствата на изводите. Трябва да се прибавят и някои основни произведения по темата, с което да се направи пълен обхват на историографските постижения.

Втора, трета и четвърта глава концентрират основния текст на дисертацията. Втората е посветена на учебниците, които функционират първите две десетилетия в края на XIX век. Показани са наративите за средновековната българска история, както и литературните текстове, които се изучават от учениците.

Третата глава повтаря анализа на същия кръг проблеми, както първата в следващата хронологическа рамка в началото на XX век.

Четвъртата глава има за цел да покаже промените в образователния наратив и новите веяния в учебното съдържание. Включването на „близката“ история – националното усилие по време на войните и катастрофалния му край са достатъчен повод за това. Деветте параграфа показват новата политическа действителност в управлението на земеделския режим и навлизането на кълновете на авторитаризма в историческото образование – едно много добро попадение на автора, който е открил малките и почти незабележими на пръв поглед елементи на новата гледна точка към либералната демокрация, която се поставя за пръв път под съмнение след 1879 г. и приемането на Търновската конституция. Преосмислянето на недалечното минало е много болезнено и в общи линии е в очакваната матрица на поведение на авторите на учебници. Появяват се новите „врагове“ сред редиците на бившите ни съюзници и съседи, оправдава се цялостната политика на българската държава за разрешаване на националния въпрос, провалът на която се стоварва върху коварните съюзници, които измамили наивната България. Доста ниско ниво на синтез, но напълно нормален за онова, което наричаме държавна политика за

сформиране на общи понятия сред учениците. Включването на двете катастрофи толкова бързо в учебниците показва рефлексивност в държавната политика, но то е и изключително важно и в едно друго отношение – как ще върви общественото настроение през следващите десетилетия – реваншизъм от радикален тип или предпазлив ревизионизъм от мирен тип. Не трябва да се учудваме от разминаването на общественото настроение в между военния период – идеята за реванш е много силна, защото в политиката навлиза онова поколение, което е възпитано първите десет години след войните.

Много интересни са наблюденията за навлизането в литературата за ученици на нови автори и произведенията, които се използват в обучението. Логично е военната тематика, новите герои, победени но не унижени, да станат новите обекти за подражание на младежта. Не може да не подчертая, че авторът правилно изважда на преден план имената на писателите, които навлизат в учебната програма – несъмнено това е всичко най-добро, което ражда литературния процес. Това пък от своя страна показва, че положените в първите години след Освобождението принципи, не могат толкова лесно да бъдат изтрети и пренебрегнати и в новите условия.

Несъмнено точен е и анализът на мястото и ролята на Македония в учебниците, мястото на организациите на българите там, но несъмнено, за мен остава най-интересното заключение, че продължава да има една тема – табу. Руската политика към българския национален въпрос, и то не само през Първата световна война, когато стигаме до откри конфликт, но и ролята на империята за сключването на Балканския съюз е практическото изоставяне на България, когато Русия трябва да влезе в ролята си на арбитър. Но отново вината е някъде другаде, София е невинна и измамена. Този „сиромасомилски“ подход към събитията показва и защо в общественото мнение истински исторически анализ и поглед върху българската съдба, практически липсва.

Заклучението на дисертацията обобщава наблюденията, анализа и изводите, направени в нея. Поставени задачи са разрешени в голяма степен. Трябва да подчертая, че авторът не е допуснал нормалното „обсебване“ на всеки изследовател към обекта на своето изследване.

Научният апарат е оформен според академичните правила. Текстът на дисертацията е издържан в езиково и стилово отношение. Авторефератът отразява съдържанието и изводите, направени в дисертационния труд. Докторантът има нужните от закона и правилника на университета публикации. От печат са излезли две статии. Освен това, има и участия в няколко научни конференции, където са представени част от резултатите на дисертацията. По този начин са спазени изискванията на ЗРАСРБ.

II. Научни приноси

Основните приноси на дисертацията могат да се концентрират в няколко точки:

1. Текстът на дисертацията е успешен опит за представяне на процесите на формиране и развитие на държавната политика от края на XIX и началото на XX век в създаването и развитието на целенасочено образование на българските младежи с цел сформирание на национална идентично и принадлежност чрез методите на преподаване на историята и литература.

2. Показани са образите на „другия“, на „врагът“ и промяната в учебното съдържание, съобразно политическите настроения, обществените цели и международната обстановка. Сполучливо е определението, как поради македонския въпрос, „героите на книгата“ се заменят с „героите на оръжието“ съобразно развитието на националния въпрос, като образците се променят съобразно обстановката – воюващи срещу турци, гърци и сърби.

3. Авторът показва, че „единоверието“ и „славянството“ с „еднородна“ Русия заема немалка част от „официалният“ разказ, който всъщност строи националната идентичност от 1879 г., та чак до началото на Първата световна война.

4. Дисертантът откроява константите величини в историческия и литературен разказ – великото Българско средновековие и култът към образованието и книжовността.

5. Показан е различния тип героизъм като модел на подражание за обучаваните ученици, опирайки се на средновековния и модерния разказ. Героизъм, който трябва да се справи с всички видове „робства“, които продължават да придружават националния разказ и в този период и се опита да го сакрализира чрез мъченичеството, което е нескрит опит да се използва силата на православието за учебни цели.

6. Безспорен принос е сравнителният анализ на образа на турци и гърци в учебниците, като липсата на комплекс за малоценност към първите и неизменното „първо“ място в негативната скала на вторите, независимо от времето, за което се разказва в учебника. Новите негативни обекти се увеличават с всяка нова катастрофа или проблем в родната политика – сърби, румънци, западните народи, воюващите с нас на южния и северния фронт през Първата световна война, списъкът е дълъг, а скалата на оценките доста разнообразна.

7. Тезата, че българския национализъм в образователния му аспект не е агресивен и насочен към други е защитима и отговаря на общия наратив.

8. Описанието на Османската империя като данъчно несъвместима с интересите на нацията и предпоставка за революционните действия е изключително сполучливо и несъмнен принос в изследването. Това е един

много по-точен наратив, от последвалите в по-късни времена идеологически вакханалии.

9. В заключението основният извод е, че българската нация се сформира като етническа (от немски тип), а не гражданска (от френски).

III. Заключение

Трудът представлява завършено научно изследване и притежава качествата на дисертация. Използваната методика е адекватна и коректно използвана. Текстът е четивен, тезите са научно представени, поставените крайни цели и задачи са разрешени в пълен обем. На основание на това препоръчвам на научното жури да присъди на докторанта Пламен Светлозаров Буланов образователната и научна степен „доктор“ в научна област: 2. Хуманитарни науки, професионално направление: 2.2. История и археология.

08.06.2021 г.

В. Търново

Проф. дин М. Палангурски

